

Kimlik Siyaseti Üzerine Etik Politik Bir Tartışma

Armağan Öztürk*

ÖZET:

Kimlikçi düşünce kolektif varlıklar tahayyül eder. Bu durum totalitarizmi kolaylaştıran bir siyasal iklime yol açar. Kimlik dışlayıcı ve ayrımcı pratikleri teşvik ederek kamusal alanı ve ortak yaşamı aşındırır. Öz arayışı kimlikçi düşünüşün temelini oluşturur. Özcü düşünme tarzı öznel tercihleri kısıtlayan bireye dışsal nesnelliklerin yolunu açar. Farklılık vurgusu çatışma ve emperyalizme hizmet eden bir siyasal iklimin hegemonik hale gelmesine yardımcı olabilir. Çok kimlikçi siyaset anlayışı kamusal alanı daralttığı ölçüde neo-liberal apolitik bakış açısına paralel sonuç doğurmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Kimlik, Neo-Liberalizm, Emperyalizm, Çokkültürcülük.

Kimlik tartışmalarındaki sorunlardan ilki bu kavrama yapılan atıfların toplumsal hayatta yarattığı gerçeklik krizinde somut bir içeriğe bürünür. Kimlikçi zihniyet bireyleri aşan niteliğiyle kolektif varlıklar tahayyül etme eğilimindedir. Böylesi bir bakış açısının ne gibi bir sakıncası var diye sorulabilir? Kolektif varlıkları onları oluşturan bireyler kadar gerçek saymak, mesela tek tek Türklerden ayrı olarak bir Türk milleti olduğunu varsaymak sakıncalı mıdır? Şüphesiz ki sorunludur bu bakış açısı. Genel olarak her türlü totalitarizmin, özel olarak ise kimlik meselesi bağlamında kültürel ayrımcılığa dair pratiklerin arkasında bu kolektif varlıkları önemseyen dil vardır. Bir kere Türk milletinin Türklerden, Kürt halkının Kürtlerden, İslam dininin Müslümanlardan ayrı bir şey olduğunu düşündüğünüz anda, kolektif varlık adına her türlü baskı ve kötü muamelenin yolu açılmış olur. Sadece milliyetçiliğin tarihi bile kolektif varlıkların bireylerden ve insan hayatından üstün tutulmasının yarattığı tahrip edici sonuçları çok açık bir şekilde ortaya koyar (Özkırımlı, 2009: 12).

Kimlik zorunlu olarak dışlayıcıdır. Aynı anda hem Hıristiyan hem Müslüman hem Türk hem de Kürt olamayız. Post-modernizmin yarattığı kaotik ortamda ve melez kimlikler çağında yaşıyor

* Ankara Üniversitesi, SBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

olmamıza rağmen kimlikteki bu dışlayıcı yan bütün ağırlığıyla toplumsal hayatı esir alır. Belki de bu nedenle kimliğin yoğun bir şekilde siyasal söyleme etkide bulunduğu güncel durum aynı zamanda ayrışmaların derinleştiği koşulları beraberinde getirir (Mercer, 1998: 49). Kimlik yurttaşlığın yerini aldıkça özel alan da kamusal alanı işgal eder. Kamusal alanın yok oluşu siyaset bilimi yazınında daha önce sıklıkla dile getirildiği üzere hayatın totalitarizmin etkisi altına girerek tek tipleşmesidir. Kimliğine sarılan insan aslında yalnızlığa sarılıyor demektir. Yalnızlık dolayısıyla kimlikle totalitarizm arasında bir tür karşılıklı besleme ilişkisi kurulur. İnsanlar kimliklerini vurguladıkça diğer insanlardan uzaklaşır. Bu durum totalitarizmi güçlendirir. Totalitarizm güçlendiğinde ise kimliğe sarılıp kamusal hayattan kopmak daha cazip hale gelir.

Kimlikçi tahayyül modern yaşamın ötekileştirdiği geleneksel yaşam biçimleri ile modern olanın değişimi sırasında baskıya uğrayan alternatif yaşam biçimlerinin siyasal sosyolojik sığınağıdır. Laik ülkenin Müslümanı ile modern toplumun eşcinseli farklı gerekçelerle kimlik talebinde buluşur. Kimlik toplumsal müdahaleye karşı muhafazakar özerklik talebini anlatır. Aynı zamanda bu tür bir anlatı yalnızlaşan toplumda kişilerin birbirlerinden sorumlu olmasına dair klasik ahlakın ödev yönlü baskısını reddeden bilincin de bir ürünüdür. Ayrıca kimlik diye yola çıkanların büyük bir kısmı kimliğin katılımcı bir zeminde belirlenmesi konusunda ısrarcı değillerdir. Hatta “kimlik” toplumsal talep olarak dillendirildiği yerlerde bir sığınma imgesinin ardına saklanır. Çelişkili bir şekilde hem kendini ifşa etmek, “ben buradayım demektir” kimlik, hem de kimsenin onu değiştirmeye zorlayamayacağı bir kara deliğin içine gönüllü olarak girmeyi kabul etmektir. Dahası modern tek tipçiliğin alternatifi niteliğindeki çok kültürcü özgürlük anlayışı kimlik meselesini daha da içinden çıkılmaz hale getirebilir. Ait olduğumuz kimliklerin önemli bir bölümü üzerinde öznel tercihler yapamayız. Kimliğin varlığı çoğu kez varlığımıza dışsaldır. Bir öznenin nesnellik karşısındaki çaresizliğini hissediyoruz kimlikten söz açıldığında. Hemen her zaman Platoncu bir şeyi, bir özü hatırlatır kimlik (Azme, 2003: 57-9). Çoğu kez dinimizi, keskin etnik kökenimizi, ailemizi ve akrabalarımızı seçemeyiz. Bütün bir ömür boyunca üzerimizde taşıdığımız “ismimiz” bile bize ait değildir aslında. Özgür irade bir yanılsamadır. Bazen biz kendimizi, benzen de başkaları bizi aldatır. Yaşam böyle geçip gider.

Kimlik farklılığı vurgular. Ne olduğumuzdan çok ne olmadığımızı betimler. Ben insanım derken hayvan veya bitki olmadığımızı, adım X derken Y ya da Z ile karıştırılmamız gerektiği anlatırız. Herkes/her şey birbirinin aynısı olmadığı için farklı kimlikler vardır. Ama sorun

farklılıkların gerçekten var olup olmadığı noktasında değildir kanımca. Popüler sağcı söylemin peşine takılıp aslında Türk'ün Kürt'den farklı yok, "hepimiz kardeşiz, hep kardeştik" diyemeyiz. Belki de hepimiz kardeşizdir. Belki de değil. Bu bağlamda kendimize dert etmemiz gereken mesele neden diğer insanlara bizden farklılıkları ölçüsünde yaklaştığımız sorunu ile ilgili olmalıdır. Bir Müslüman, Hıristiyan komşusunu neden Hıristiyan olarak tanımlar da, komşusu ile kendisi arasındaki ortaklığı ön plana çıkarmaz. Aynı semtte oturduklarına göre benzer kaderlere mahkum, gelir seviyeleri birbirilerine yakın, belki de aynı sınıfa, sosyal statüye dahil iki kişinin farklılıkları ön plana çıkarması ne anlama gelecektir? Bu ikaz iki biçimde yorumlanabilir: Her şeyden önce kimlik temelli bir toplumsal tahayyül bitmek tükenmek bilmeyen bir çatışmalar çağını beraberinde getirecek ölçüde bir ötekileşmeye yol açacaktır. Size benzemeyen insanlara, üstelik de o insanların size benzemediği bilgisi o insanlar hakkında bildiğiniz ilk bilgiyken gerçekten saygı duyabilir misiniz? Çok kültürlülük iyimser bir yorumla "yan yana yaşamlardan" oluşmuş ve bu nedenle de aslında otantik özünü kaybetmiş bir topluma, kötümser bir yorumla herkesin diğer herkesi ötekileştirdiği vahşet çağının kapısını aralayacak bir duruma karşılık gelecektir. Bu son hatırlatma bağlamında farklılık kültürü ile emperyalizm arasında yapısal bir bağlantı vardır (Said, 1998: 394-5). Son kertede farklarımız üzerinden konuşmak farklarımıza haddinden fazla önem vermeye yol açabilir. Farkın benzerlikten önemli olduğu bir dünya insanların artık "ortak rüyalar" göremeyeceği bir dünya olacaktır.

Bu hususta bahse değer ikinci nokta ise kapitalist egemenliğin yükselişe geçtiği zamane durum ile çok kültürlülük arasındaki gizli kapaklı ilişkiye dairdir. Bilindiği üzere neo-liberal kapitalist mantık siyasetin alanını daraltmaktadır (Sakallıoğlu, 1995: 69). Çok kültürcü kimlik anlayışı bu apolitik küresel liberalizmle eklemlenme eğilimindedir. Çok kültürlülük hem "yeni ırkçılık" olarak kapitalist sömürüye hizmet etmekte hem de ortaklık bilincini zayıflatarak sömürüye karşı çıkma niyetini daha cenin halindeyken boğmaktadır. Fakir ülkelere sınırsızca mal satmak isteyen ama bu ülkelere gelen göçmenlere tahammül edemeyen araçsal bilincin ideolojik enstrümanıdır çok kültürcülük. Dışlayıcı pratikler ile emekçilerin evrenselleşmesi engellenir. Kültürel muhafazakarlığın sınırladığı küreselleşme emeğin küreselliğine dönüşmemektedir. Birbirimizden çok farklı olduğumuz söylemi "zulme" karşı birleşen güçleri etkisizleştiren bir aldatmacadır son kertede

Çok kültürcülük nosyonunu değerlendirirken iki nokta üzerinde ayrıca durmalıyız: Her şeyden önce çok kültürcüler ile çok kültürcülük arasında bir ayırım yapmamız gerekiyor. Ayrıca çok kültürcülüğün kendini gerçekleştirme ideali ile olan etik bağlarını yeniden hatırlamalı ve değerlendirmemizi bu ekseninde derinleştirmeliyiz. Kanımca çok kültürcülüğü “lekeli” kılan bu etiketin şemsiyesi altına sığmayan kesimlerin yeterince çok kültürcü olmamasıdır. Totaliter modern yapıya karşı geç modern özgürlük anlatıları her bir insanın ya da grubun diğerleri karşısında eşit var oluş hakkına sahip olduğu ve bu hakkın vesayetçi bir bakışla kısıtlanamayacağı özlemini anlatır. Çok kültürcüler savlarını herkesin eşit miktarda insan olduğu ve eşit insanlar olmaktan dolayı da eşit ölçüde özgür olduğu ahlaki söylemi üzerine kurgulamışlardır. Ancak bu söylem bir kez kendi pratiğini yarattığında çok kültürcülere ahlaki meşruluğunu veren iddiaların yalnızca retorik düzeyinde kaldığı görülecektir. Kapitalizmin üvey çocuğu olarak çok kültürcülük gelir ve servet eşitsizliğinin insanlar arasındaki eşit özgürlük idealine verdiği zararı görmezden gelir. Kürdün Türk kadar özgür olamaması, Alevinin Sünni ölçüsünde kendini rahat hissetmemesi sorunu çok kültürcülerin elinde fakirin zengin kadar özgür olmaması sorununun yerine ikame edilir. İdeolojisi itibariyle bir unutturma siyaseti veya bir dikkatleri başka tarafa çekme siyasetidir çok kültürcülük. Bu bağlam özgürsüzlük olgusunun bütünsel algılanışa engeldir nihayetinde.

Kapsayıcı çok kültürcü bilinç ile seçici/eklektik çok kültürcü bilinç arasındaki temel ayırım kapitalizmin onanması noktasında söz konusudur. Ancak kimliklerin özgürlük aleyhine sonuçlar doğurabileceğine dair anarşist şüphe ile kimlikleri eşitlemek için adalet savaşımı vermeyi gerekli gören sosyalist inanç bize “eklektik çok kültürcülükleri” mahkum etme noktasında benzersiz ip uçları vermektedir. Kimliklere baskı yapılması şüphesiz ki bir özgürlük sorununa yol açar. Ancak kimlik seçmeye zorlanmak, seninle aynı kimliği paylaşanlara karşı üzerinde değişiklik yapamayacağın nitelik ve kesinlikte sorumluluk hissetmek, kimliği taşımaya zorlanmak da özgürlük sorununa yol açacaktır. Çok kültürcülerin ağırlıklı bir kısmı kimliğe sahip olamamaktan kaynaklanan özgürsüzlüğü kimlik sahibi olmaktan kaynaklanan özgürsüzlük aleyhine ön plana çıkarırlar. Cemaatçilik ile çok kültürcü sivil toplumcu düşünce arasındaki söylemsel işbirliği cemaatlere özgürlük talebi verme ile ilgilenirken, bariz bir şekilde cemaat içi köleliği gizler. Özgürlüğe duyulan özlemin de “gizli bir köleliği” içinde barındırdığı düşüncesi bizi şaşırtabilir. Ama asıl şaşırtıcı olan özgür olmanın köle olmaktan farklı bir şey olduğuna dair sanrıdır. Gerçekten birinin bittiği yerde bir diğeri başlıyor mu, yoksa insanın iki bacağından biri kölelik

diğeri özgürlük mü? Yürümek için iki ayağımızı birlikte kullanıyoruz. Her özgürleştirici hareket kendi despotluğunu yaratıyor belki de.

Sonuç itibariyle şöyle bir değerlendirme yapabiliriz. Kimlikçi jargonun arkasında siyasal sosyolojisi itibariyle üç önemli blok vardır: Bunlar sırasıyla, tamamlanmamış modernleşmeyi başarısızlığa mahkum eden karşı modernler, ulus devletlerin belli bir etnik korun üzerine inşa edilmesinin yarattığı tekçiliğe karşı diğer etnik gruplar adına savaşımın verenler ve son olarak yeni dinler ve popüler söylemlerden süzölmüş yolunu arayan kalabalıklar. Bu bahsi geçen üç grubu ortak bir çıkar etrafında birleştiren ise kendisine “yabancı” olan dünyaya yönelik sesini duyurma çabasıdır. Kimse dışlanmak istemez, herkes kabul görmek ve tanınmak arzusundadır. Tarihteki diğer özgürlük ya da eşit özgürlük taleplerinden farklı olmayan başlangıç özünü kimlikçiler de Hegel’in “kendini bulmak” dediği bilinçsel yükselmenin peşindedirler. Dolayısıyla bir yönüyle aydınlıktır kimlikçilik. Nesneleştirdiğimiz, şeyleştirdiğimiz vesayetimiz altında biçimlendirdiğimiz insanların başkaldırısıdır kimlikçi söylem. Ayrıca insanoğlunun bencil körlüğüne karşı eşitlikçi tümcü bir ahlaktan meşruluğunu alır bu bahsi geçen grupların müritleri. Dindarın laikle aynı haklara ulaşma istediğidir dinci kimlik talebi. Kürdün Türk gibi kendi ana dilinde eğitim görme istediğidir ya da kendi devletini kurma hakkıdır etnik kimlik talebi. Eşcinsel de evlenmek ister ve tabii ki aşığılanmadan yaşayabilmeyi umar.

Peki, bu yazıda nihai hedefi eşit özgürlük olan kimlikçiliğin övülmesi değil de yerilmesi yolu neden ağırlıklı olarak tercih edilmiştir? Her şeyden önce kimlikçi gruplarda meydan okudukları iktidarların yerini alacak karanlık bir yanın olduğundan/olabileceğinden şüphelenmeliyiz. Kendi devletlerini kurmak isteyen Kürtlerin Arap devletine karşı açtıkları savaş özgürlüktür. Ama aynı Kürtlerin kurulan olası bir Kürt devletinde ayaklanan Araplara kendi devletlerini kurma hakkını vereceğini zannetmek için elimizde hiçbir geçerli sebep yok. Başın açık olması yasak değilken başın kapalı olmasını yasaklayan devleti “zulüm” yapmakla itham eden İslamcıların içki satışının yasaklanmasını desteklemeleri eşit özgürlük ideali yolundaki tereddütleri haklı bir şekilde artırır. İnsanlar özgürlüğü değil, kendi özgürlüklerini savunma eğilimdedirler. Kendiden uzaklaştıkça özgürlüğe olan ilgi azalır ya da başka özgürlük talepleri karşısında büsbütün karşı tarafa geçer. Kimlikçi talepler karşısındaki eleştirel bakışın kökeninde en azından burada dile getirilen duruş itibariyle özgürlük ile bencillik arasındaki iç içe geçmişliği birbirinden ayırma eğilimi vardır. Bu yüzden ulus devlet düzeni baskıcı olmasına rağmen ulus devlet kuranları ulus

devleti yıkanlardan daha değerli görülmelidir. Dinciliğin değil modernliğin yanında olmak gerekir.

Kimlikçilerin altını oydukları dünya evrenselliğe, ilerlemeye, yurttaşlığa ve akla adanmış bir dünyaydı. Ama aynı zamanda kapitalistti, sömürücüydü, araçsal rasyoneldi ve ırkçıydı. Oysa kimlikçiler modern olan ile modern olması gereken sanki birbirinin aynısıymış gibi görüyor ve olan üzerinden olması gerekeni mahkum ediyorlar. Ayrıca çoğu evrenselliğe ve akla inanmıyor. Evrenselliğin ve aklın olmadığı yerde eşitlik nasıl sağlanacak? Eşitlik yoksa herkes diğer herkes kadar nasıl özgür olacak? Kimsenin diğer kimseden daha fazla özgür olmadığı bir dünyayı bu köhnemiş dünyanın yerine geçiremeyecekse kimlikçilik, kimlikçilerin yıkmaya çalıştıkları iktidardan farkları ne?

KAYNAKÇA

AZMEH_AL, Aziz (2003). *İslamlar ve Modernler*, Çev: Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.

MERCER, Kobena (1998). “Cangıla Hoş geldiniz: Postmodern Politikada Kimlik ve Çeşitlilik”, (Der.), J. Rutherford, *Kimlik-Topluluk/Kültür/Farklılık*, Çev: İrem Sağlamer, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

ÖZKIRIMLI, Umut (2009). *Milliyetçilik Kuramları*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

SAİD, Edward (1998). *Kültür ve Emperyalizm*, Çev: Necmiye Alpay, İstanbul: Hil Yayınları.

SAKALLIOĞLU, Ümit Cizre (1995). “Yeni Sağ ve Siyaset Karşısı Siyaset”, *Toplum ve Bilim* 68

Kent Akademisi